

Libris Colecție coordonată de
LAVINIA BETEA

Respect pentru oameni și cărți

COSTANTINO D'ORAZIO

Secretul lui Leonardo

Enigmele ascunse în capodoperele sale

Traducere din limba italiană și note de
Emanuel Botezatu

CORINT
BOOKS

CORINT
BOOKS

—2018—

Izvoare iconografice

Ilustrații în text:

Figura de la pag. 57: © Getty Images; Figura de la pag. 64: © Corbis Images; Figura de la pag. 109: © Getty Images; Figura de la pag. 111: © Getty Images.; Figura de la pag. 213: © Getty Images; Figura de la pag. 228: © Getty Images; Figura de la pag. 238: © Biblioteca Apostolica Vaticana; Figura de la pag. 257: © Getty Images; Figura de la pag. 262: © Mondadori Portfolio/AKG Images.

Insert:

Figura 1: © Getty Images; Figura 2: © Getty Images; Figura 3: © Getty Images; Figura 4: © Getty Images; Figura 5: © Getty Images; Figura 6: © Getty Images; Figura 7: © Corbis Images; Figura 8: © Getty Images; Figura 9: © Getty Images; Figura 10: © Corbis Images; Figura 11: © Corbis Images; Figura 12: © Getty Images; Figura 13: © Mondadori Portfolio/Electa/Sergio Anelli; Figura 14: © Getty Images; Figura 15: © Getty Images; Figura 16: © Getty Images; Figura 17: © Mondadori Portfolio/Leemage Images; Figura 18: © Getty Images; Figura 19: © Getty Images; Figura 20: © Getty Images; Figura 21: © Getty Images; Figura 22: © Mondadori Portfolio/AKG Images; Figura 23: © Getty Images; Figura 24: © Getty Images; Figura 25: © Mondadori Portfolio/AKG Images; Figura 26: © Getty Images; Figura 27: © Getty Images; Figura 28: © Getty Images; Figura 29: © Getty Images; Figura 30: © Getty Images.

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Personaje principale</i>	13
<i>O călătorie în necunoscut</i>	23
Capitolul 1 – <i>Secrete de familie</i>	31
Capitolul 2 – <i>Dincolo de avangardă</i>	49
Capitolul 3 – <i>Un învățăcel avangardist</i>	66
Capitolul 4 – <i>Mai multă viață</i>	79
Capitolul 5 – <i>Dispus la orice</i>	95
Capitolul 6 – <i>Pictor sau bufon!</i>	118
Capitolul 7 – <i>Călătorie în interiorul și în afara corpului</i>	130
Capitolul 8 – <i>În sfârșit, la curte!</i>	141
Capitolul 9 – <i>Lovitură de teatru</i>	156
Capitolul 10 – <i>Emoții neașteptate</i>	177
Capitolul 11 – <i>O nouă provocare</i>	188
Capitolul 12 – <i>Una, niciuna, o sută de mii</i>	203
Capitolul 13 – <i>Totul sub control</i>	221
Capitolul 14 – <i>Un venetic în cetatea eternă</i>	230
Capitolul 15 – <i>Cercul se închide</i>	255
<i>Caravaggio – adevăratul succesori al lui Leonardo</i>	267
<i>Zece invenții ale lui Leonardo</i>	271
<i>Mulțumiri</i>	279

sale – răscolitoare prin încărcătura lor inovativă și marcând un parcurs artistic seducător, dar fatal.

Resp. El însuși își asumă această căutare aventuroasă:

Împins de poftirea-mi nesățioasă, râvnitor să văd atâtea și atâtea forme diferite și stranii de viață plămădite de artificiile naturii, și dând ocol pe sub stâncile umbrite, mă pomenii la intrarea într-o groță mare, în fața căreia rămăsei pe cât de uluit, pe atât de novice despre așa grozăvie, aplecându-mă în față cu spinarea arcuită, cu mâna stângă sprijinită pe genunchi și cu dreapta ținându-mi umbră genelor mijite și aproape-nchise, tot legănându-mă încoace și încolo ca să osebesc cătuși de cât ceva, ceea ce n-am izbutit, din cauza beznei adânci dinăuntru. Atunci, în mine au prins forță două lucruri: frica și dorința; frica de caverna-ntunecoasă și plină de amenințare, dorința ca să văd de nu cumva acolo, înăuntru, se află vreo minunăție cum alta-n lume nu-i.

La Leonardo, atracția către nou coexistă în aceeași măsură cu teama de eșec, îndrăzneala de a risca se luptă încontinuu cu dezamăgirea. Este un adevărat campion de rezistență, capabil să gândească pozitiv chiar și în fața unor dificultăți insurmontabile, mulțumită unui nestăpănit impuls interior care-i permite să se reinventeze, să-și refacă viața de mai multe ori și în locuri diferite.

Bine ați venit în această călătorie către hotarele necunoscutului. Purcedeți cu prudență și...

Puneți-vă centura!

Capitolul 1

Secrete de familie

Adesea, e suficient un nume pentru a face lumină asupra celor mai intime taine din viața unui artist. Alteori, semnătura de pe un tablou este o carte de vizită prețioasă, care dezvăluie informații asupra originii autorului sau anecdote surprinzătoare din activitatea sa. Numele artiștilor care au trăit în epoca lui Leonardo conservă un extraordinar repertoriu de povești, multe surprinzătoare. Iar pentru a le înțelege, nu e nevoie să ne cufundăm în meandrele obscure ale arhivelor și nici să ne obosim ochii silabisind texte străvechi. Unul dintre cei mai mari pictori ai *Quattrocento*-ului florentin este Paolo di Dono, mai bine cunoscut sub numele de Paolo Uccello¹, pentru că la începutul carierei se specializase în instanțane cu porumbei și hulubițe. O pasiune care a devenit apoi o marcă înregistrată. Foarte amuzant este cazul unuia dintre cei mai faimoși maeștri ai vremii, Antonio del Pollaiolo², care își datorează ciudatul său nume meseriei tatălui, proprietarul unei tarabe de pui în Mercato Vecchio din Florența. Alessandro di Mariano di Vanni Filipepi intră în istorie cu numele simplificat de Sandro Botticelli, în amintirea butoiașului³ în

¹ „Pasăre” (it., în original) (n. tr.).

² Păsărar, crescător sau vânzător de păsări, avicultor (it.) (n. tr.).

³ *Botticella* sau *botticello*, în lb. it. (n. tr.).

care fratele său strângea ratele pentru Muntele de Pietate¹. Verrocchio, maestrul lui Leonardo, se alege cu acest nume de familie de pe urma meșterului orfevru Giuliano Verrocchi, la care a lucrat în tinerețe: în realitate, numele lui era Andrea di Michele di Francesco di Cione. În epocă, pictorii, sculptorii și arhitecții purtau, pe lângă numele oficial, care ne conduce înapoi în timp pe traseul întregului lanț de predecesori (*di... di... di... di... – „al lui... al lui... al lui...”*), și un „nume de artă”, care ia naștere dintr-o anumită particularitate a lor sau e sugerată de îndeletnicirea părinților. Numele comun este important pentru recunoașterea gintei și a clasei sociale cărora le aparțin, în vreme ce supranumele este mai scurt și poate fi memorat mai ușor. Dovadă stau Andrea del Sarto², marcat pe viață de meseria propriului tată, Andrea del Castagno³ sau Domenico Ghirlandaio, al cărui supranume le aduce tuturor la cunoștință abilitatea propriului tată de a cizela ghirlande fine de argint pentru coafurile atât de elaborate ale doamnelor florentine din acele vremuri.

În schimb, numele lui Leonardo da Vinci reprezintă un caz singular, întrucât nu respectă niciuna din aceste tradiții. La începutul carierei, florentinii nu fac niciun fel de trimitere la tatăl său ori la profesia acestuia, atunci când se referă la el. Artistul pare mai curând fiul nimănui. Iar motivul este mai curând delicat și complex: Leonardo este un copil ilegitim, iar povestea nașterii sale este un întreg foileton. Tatăl său este Ser Piero – al lui Ser Antonio al lui Ser Piero al lui Ser Guido –,

¹ Instituție caritabilă apărută în secolele XV–XVI sub patronajul unor ordine religioase, prin intermediul căreia se acordau mici împrumuturi persoanelor nevoiașe, prin amanetare de bunuri. Ulterior, a devenit un instrument de spoliere a persoanelor ajunse în dificultate (n. tr.).

² „Croitor” (it., în original) (n. tr.).

³ Castagno, localitate în apropiere de Florența (n. tr.).

un tânăr notar cu o carieră în plină ascensiune, care a călcat pe urmele predecesorilor săi. Douăzeci și șase de ani, caracter plin de voință și determinare. Și totuși, Piero nu rezistă farmecului docil al Caterinei, o țărăncuță de prin părțile lui natale. Leonardo vine pe lume din greșeală, urmare a unei întâlniri pe fugă – un necaz ce trebuie rezolvat cu multă precauție. De cel puțin trei generații, familia lui Piero se bucură de o oarecare faimă, și nu doar la Vinci, ci chiar și la Florența. Acolo, la oraș, economia înaintea cu toate pânzele sus: societăți noi se înființează într-un ritm continuu, schimbul de mărfuri aduce în case tot mai mulți negustori, produse și proprietăți imobiliare trec din mână în mână într-un ritm vertiginos. În spatele fiecăreia dintre aceste activități stă un contract, motiv pentru care notarii sunt din ce în ce mai solicitați. Piero e implicat în afaceri cu membri ai familiilor nobile și cu afaceriști de primă mărime, inclusiv din clanul Medici. În mod limpede, nu-și poate ruina reputația pentru o joacă de tineri naivi.

Pentru a ne păstra între limitele adevărului istoric, trebuie spus că nașterea unui copil în afara căsătoriei nu era deloc o raritate în epocă: existau destui nobili și seniori care semănau bastarzi în toate cele patru vânturi. Însă pentru mentalitatea unei familii dintr-o localitate mică precum Vinci, nașterea lui Leonardo devine o chestiune foarte delicată.

O naștere „clandestină”

Odată pocinogul comis, cel care intervine și preia controlul situației este tatăl lui Piero.

În primul rând, Ser Antonio face toate demersurile pentru ca nașterea să nu survină între zidurile propriei case, ci la trei kilometri depărtare, în suburbia Anchiano, acolo unde și astăzi poate fi admirată o gospodărie despre care tradiția

spune că ar fi „casa natală a lui Leonardo”. Acolo, în clandestinitate și departe de priviri indiscrete, pe 15 aprilie 1452 vine pe lume omul care avea să marcheze în mod ireversibil dezvoltarea societății și a culturii lumii occidentale. Tot bunicul este cel care, a doua zi, organizează botezul nou-născutului la mica biserică Santa Croce, cu cinci consăteni pe post de nași și nașe, însă în absența tinerilor părinți, a căror participare ar fi fost considerată, desigur, inoportună. Odată situația sa reglementată în fața lui Dumnezeu, năpârstocul este sustras criticilor comunității și încredințat mamei, care avea să fie ținută la distanța cuvenită față de familie. Caterina este imaginea tipică a tinerei sărace seduse și abandonate. Cu toate aceste precauții, nașterea lui Leonardo pare să fi trecut mai curând neobservată. Ser Piero nu-și pune nicio clipă problema că acest episod i-ar putea pune sub semnul întrebării iminenta căsătorie cu Albiera di Giovanni Amadori, o partidă bună, care se va concretiza imediat după ce „incidentul” se va fi încheiat în mod fericit. În decursul a două luni, se înregistrează și căsătoria Caterinei cu Antonio di Piero del Vacca, zis Attaccabriga, un țăran din Campo Zeppi, un cătun pitoresc situat la doi kilometri de Vinci. Nu e exclus ca și această uniune să fi fost organizată tot de tatăl lui Ser Piero, pentru a le garanta femeii și copilului un viitor demn. Iar viața merge înainte ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Leonardo își petrece primii ani de viață cu mama, ferit de bârfe și situații stânjenitoare; în jurul lui se dezvoltă o familie numeroasă, care în decurs de numai câțiva ani ajunge să numere alți patru copii. Un noroc de care căsnicia lui Ser Piero nu are parte. Deși tânără, Albiera pare să fie sterilă, căci anii trec, dar ea nu aduce pe lume niciun moștenitor.

Luând act de situație, Ser Antonio preia din nou inițiativa, încercând să repare lucrurile. Pentru a înlătura riscul ca seminția să i se stingă, iar bunurile sale să se împrăștie în cele

patru vânturi, bătrânul hotărăște să-l aducă pe Leonardo în propria casă. Probabil că bunicul nutrește și o oarecare afecțiune față de propriul nepot, care, la urma urmelor, nu are nicio vină pentru situația creată. La cinci ani de la naștere, când comunitatea din Vinci s-a obișnuit deja cu ideea că în familia notarului există un fiu nelegitim, Antonio îl ia pe copil de la mamă și-l înregistrează, în sfârșit, în declarația sa de avere. Suntem în anul 1457, iar documentul oficial dezvăluie pentru prima dată existența lui „*Lionardo figliuolo di ser Piero non legittimo nato di lui et della Chaterina che al presente è donna d'Achattabriga di Piero del Vaccha da Vinci, d'anni 5*”¹. Cu această ocazie, bunicul însemnează până și ziua, ba chiar și ora la care a avut loc acea naștere conspirativă, totul în același registru în care, de trei generații, predecesorii săi au trecut datele de naștere ale tuturor membrilor legitimi ai familiei. Pericolul ca Piero să rămână fără moștenitori îl determină să-i restituie identitatea acestui copil nedorit.

Din acel moment, soarta copilului devine mult mai puțin nemiloasă decât și-ar fi putut închipui cineva care ar fi asistat la primii lui pași în viață. Leonardo se mută, într-adevăr, în casa familiei sale mai bogate și mai respectabile, însă rămâne pe mai departe un mic bastard, neputându-se spune că între zidurile casei paterne s-a bucurat de același tratament ca un copil legitim. Să nu ne facem iluzii că gestul bunicului ar fi anulat prejudecățile legate de nelegitimitatea copilului: deși întâiul născut al lui Piero și primul nepot al lui Antonio, și chiar dacă numele îi apare în sfârșit în registrul nașterilor din familie, acestuia nu-i este alăturat și numele de familie al

¹ Toate textele cu grafie originală din această carte au traducere aproximativă: „Leonardo, fiul nelegitim al lui ser Piero și al Caterinei, în prezent soția lui Attaccabriga di Piero del Vacca, din Vinci, în vârstă de 5 ani” (n. tr.).

antecesorilor. De altfel, la drept vorbind, însuși Leonardo este un nume neobișnuit în lanțul genealogic al familiei. Probabil că, dacă s-ar fi născut în cadrul oficial al unei căsnicii, l-ar fi chemat Guido sau Michele, ca pe bunicul sau străbunicul lui Antonio. Așa însă nimeni nu înțelege de unde a inventat familia sa acel prenume, atât de neobișnuit pentru toată lumea. La Florența, Leonardo va fi recunoscut drept un cetățean oarecare din Vinci: pentru a putea fi identificat, erau suficiente prenumele și locul de origine. Fără nici cea mai mică precizare legată de părinți în propriul nume, „Leonardo din Vinci” trebuie să fi răsunat în epocă precum numele unui copil al nimă-nui, al unui individ fără familie – o greșeală de parcurs căreia legea nu-i dă voie să fie ștearsă. Unui copil nelegitim nu-i este însă permis să poarte numele tatălui.

Un secol mai târziu, în timp ce culege informații despre Leonardo pentru biografia acestuia, Giorgio Vasari cade în greșeala de a-l identifica pe Piero drept unchiul artistului și nu tatăl lui. Apoi, vreme de mai multe decenii, mulți au fost cei care s-au înșelat asupra raportului dintre notarul din Vinci și marele pictor.

Legile din Florența nu-i permit lui Leonardo nici să moștenească studioul notarial al tatălui, așa că, la maturitate, nu va putea nicicum să urmeze o carieră profesională de prestigiu, fiind nevoit să se mulțumească cu munca de jos, căci nu-i este îngăduit niciunul dintre privilegiile primului născut. Însă o coincidență cu totul neașteptată îi vine în ajutor: rămâne fiu unic pentru mai mult de douăzeci de ani. Piero își înmormântează nu una, ci două soții care îl lasă fără moștenitori. Bunicul și tatăl nu au altă alegere decât să se concentreze asupra viitorului unicului descendent pe care destinul li l-a îngăduit. Astfel, copilăria sa decurge fericită și senină între zidurile casei din Vinci, iar soarta se dovedește cu el peste așteptări de

generoasă. Sau cel puțin așa transpare din biografiile timpurii, care relatează despre debutul precoce al artistului.

Sub spectrul mamei

O naștere cu asemenea accente rocambolești nu avea cum să nu-și lase amprenta asupra personalității lui Leonardo, asupra alegerilor făcute în viață sau a viziunii sale asupra lumii. Face parte dintr-o familie aciuată în casa bunicului, în cadrul căreia nu ocupă un loc precis. Mama sa își duce traiul alături de un soț care nu-i e tată și de patru frați pe care abia-abia de-i cunoaște, în vreme ce tatăl său natural se căsătorește cu femeii care, în lipsa propriilor copii, caută probabil să se substituie mamei sale. Piero este o prezență ambiguă și inconstantă, care inițial suportă cu greu sosirea acestui copil nedorit în viața sa. Mulți ani mai târziu, artistul va inventa un joc de cuvinte care spune, practic, totul despre relația cu tatăl său: scriindu-și numele pe un petic de hârtie, adaugă calamburul *di s.p. ero*, care poate fi citit fie ca apartenența la familia de care n-a avut niciodată parte – *di* („al lui”) *Ser Piero* –, fie ca *dispero*... Un joc ce scoate la lumină o relație fără speranță.

Practic, copilăria sa se împarte între citadela din Vinci, cătunul Campo Zeppi și, eventual, cele câteva scurte sejururi împreună cu tatăl său la Florența, acolo unde se va stabili definitiv abia în jurul vârstei de paisprezece ani. Ambii părinți își clădesc familii normale, în timp ce el rămâne undeva, la mijloc, înconjurat de frați și surori care-i sunt rude doar pe jumătate, și de adulți gata să se coalizeze împotriva lui.

Însă marea necunoscută a acestei perioade este figura mamei naturale. Caterina pare să nu aibă niciun rol în creșterea lui Leonardo, și totuși băiețandrul nutrește față de ea o dragoste profundă, inerentă. Total absentă în puținele documente

care atestă perioada juvenilă a artistului, femeia va reapărea pe neașteptate mulți ani mai târziu, către anul 1493, când Leonardo o găzduiește în propria casă din Milano. Este deja un bărbat pe deplin afirmat, iar copilăria de la Vinci e doar o amintire îndepărtată. Artistul și-a câștigat cu greu o poziție de elită la Curtea ducelui de Milano, unde locuiește înconjurat de câțiva tineri colaboratori. Unele voci pun sub semnul întrebării această vizită, dar însemnările lui Leonardo din acea perioadă sunt cât se poate de limpezi: „Ziua 16 iulie sosește Caterina în ziua de 16 iulie 1493”. Pe același petic de hârtie face o listă cu următoarele nume. „Antonio Lucia Piero Lionardo”, ca și cum ar fi vizualizat o fotografie de familie cu persoanele cele mai dragi – bunicul Antonio, bunica Lucia, tatăl Piero și el însuși. Pare să nu existe niciun dubiu și acea „Caterina” să fie chiar mama sa. Nimeni nu știe de ce femeia alege să caute adăpost tocmai la fiul său din îndepărtata Lombardie, în loc să-și petreacă ultimii ani de viață în Toscana natală, în familia vreuneia dintre fiice. După pierderea soțului și a celuiilalt fiu, Caterina preferă să nu devină povară pentru tinerele sale fiice și reia legătura cu fiul pe care n-a putut niciodată să-l iubească așa cum și-ar fi dorit. Să fi fost oare o cutumă a epocii ca văduvele să rămână în îngrijirea fiilor? Sau să fi fost o alegere dictată de afecțiunea față de celălalt fiu, acum dispărut? Nu știm răspunsul, însă din acel an, 1493, numele său apare des în însemnările lui Leonardo. Mai mult, ei i se datorează unul dintre cele mai grele momente din viața artistului.

Pe neașteptate, un alt petic de hârtie ne aduce la cunoștință cumpărăturile efectuate cu ocazia „îngropăciunii Caterinei”. Inițial scrie „moartea Caterinei”, însă apoi hotărăște să șteargă acel cuvânt funest, ca și cum ar fi vrut să-și alunge durerea, după care enumeră, cu neașteptată răceală, o listă de cifre seci: 27 de bani pentru „ceară – livre 3”, 4 bani pentru „purtare și postare

cruce”, 8 pentru „purtarea mortului”, 20 pentru „4 preoți și 4 țarcovnici”, 16 pentru „gropari”, până la cei 2 bani pentru medicul care a certificat decesul. O adevărată listă de cumpărături, din care nu transpare nici cel mai mic sentiment legat de pierderea mamei. Artistul, care în scrierile sale nu dă niciodată expresie propriilor emoții, înfruntă dispariția femeii cu aceeași raționalitate cu care-și conduce experimentele. Sunt momente în care caută să îndepărteze de la sine suferința, evitând orice fel de comentarii. În mormântarea mamei pare astfel una din multele sarcini pe care trebuie să le îndeplinească zilnic. Depărtarea de Caterina din copilărie, pe fondul prezenței ei latente în toată acea perioadă, i-au călit lui Leonardo caracterul, accentuându-i la maximum instinctul de apărare în fața oricăror suferințe sau momente dificile. La urma urmei, e un bărbat singur, care nu intenționează să-și întemeieze vreodată o familie „normală”. Și, probabil, va căuta să umple golul lăsat de absența mamei evocând-o în unele capodopere ale sale.

ERA LEONARDO HOMOSEXUAL?

Fiii rezultați în urma căsniciilor încheiate legal – mai ales a celor aranjate sau fără sentiment – sunt „neisprăviți și răi”, în vreme ce:

...se il coito si farà con grande amore e desiderio delle parti, allora il figliolo fia di grande intelletto e spiritoso e vivace e amorevole¹.

Din aceste cuvinte ale sale, tindem să deducem modul în care Leonardo își imaginează complexul de împreriări care a dus la venirea lui pe lume. Se autoconvinge că

¹ Text cu grafie originală: „...dacă actul sexual se face cu multă iubire și dorință de ambele părți, atunci copilul va fi foarte inteligent, vesel, plin de viață și iubitor” (n. tr.).

raportul dintre Piero și Caterina a fost răscolitor, încărcat de dorință. Da Vinci pare să ia apărarea categoriei căreia simte că-i aparține: copiii-rod al iubirii, născuți din relații pasionale, fie ele și clandestine. Cele mai bune, în opinia lui.

În timp, au curs râuri de cerneală în încercarea de a înțelege dacă o poveste de naștere atât de complicată și-a pus amprenta pe alegerile de viață și în capodoperele lui Leonardo. Primul – și cel mai titrat – autor a fost Sigmund Freud, care în anul 1910 îi dedică lui Leonardo un celebru studiu, în care încearcă să demonstreze în ce fel absența mamei din viața artistului i-a influențat acestuia orientarea sexuală și capodoperele. Reflecțiile medicului austriac pleacă de la o amintire din copilărie pe care da Vinci o strecoară printre rândurile unor studii despre zborul păsărilor:

...nela prima ricardazione della mia infantia e mi pareva che esendo io nella culla che un nibbio venissi a me e mi aprissi la bocha colla sua coda e molte volte mi perchotessi con tal coda dentro alle labra¹.

Probabil că această scenă era rodul senzației lăsate de sânul mamei, care atinge cu sfârscul buzele sugarului, momindu-l să deschidă gura ca să-l hrănească. O senzație pe care, iată, Leonardo o transformă într-o splendidă imagine naturalistă. Însă această explicație nu este de ajuns pentru Freud: ca un psihanalist pursânge ce este, el traduce povestea artistului într-un sens erotic. În opinia lui, da Vinci a plâsmuit și interpretat în mod figurativ un *fellatio*, „un act sexual în care membrul este introdus în gura persoanei cu care se întreține raportul”. Această deducție – cel

¹ Text cu grafie originală: „... într-o primă amintire din copilăria mea timpurie îmi apare că, în leagăn fiind, un uliu a venit la mine, mi-a deschis gura cu coada și m-a lovit de mai multe ori cu ea între buze” (n. tr.).

puțin curioasă, în opinia noastră – derivă dintr-o statistică a celor mai frecvente vise avute de pacienții psihanalistului: „Coada este unul dintre simbolurile cele mai cunoscute și una dintre cele mai folosite expresii substitutive pentru organul genital masculin, atât în italiană, cât și în alte limbi”, mai explică părintele psihanalizei. Și nu doar atât: faptul că Leonardo se pretează la invocarea unei amintiri din pruncie pentru a descrie un raport sexual, ar fi pentru medic dovada că artistul își trăiește homosexualitatea în mod problematic, încercând de fapt prin aceste cuvinte să se dezică de adevărata lui natură. Dacă la aceste considerații mai adăugăm și faptul că da Vinci s-ar înconjura de tineri aleși „pentru frumusețea, și nu pentru talentul lor, [...] incapabili să se desprindă din dependența față de maestru”, în opinia lui Freud avem în mod clar de-a face cu un bărbat atras de persoanele de același sex, însă incapabil să-și trăiască instinctele cu seninătate. În continuare, psihanalistul recurge la un complicat hățiş de referințe culturale, pentru a ajunge în final la concluzia că homosexualitatea lui Leonardo se datorează pe de-a-ntregul absenței din viața lui a figurii materne. Mama este cea care l-a împiedicat de mic copil să clădească un raport normal cu femeile, obligându-l astfel să-și ia drept model numai figuri masculine dominante. Iar relația cu Caterina, niciodată rezolvată, și-ar fi lăsat amprenta asupra capodoperelor artistului, în spatele portretelor lui de femei ascunzându-se, de fapt, amintirea mamei. Psihanalistul remarcă faptul că surâsul enigmatic tipic figurilor feminine și Madonelor artistului apar în tablourile acestuia abia după moartea mamei: n-ar fi altceva, deci, decât expresia maternă care mijește iar din negura copilăriei, singura perioadă când, probabil, a simțit-o aproape.